

GLATZ FERENC:
KULTÚRPOLITIKA, OKTATÁSI RENDSZER*

Ha nem sikerül a munkaerő értékének hanyatlását megállítani, és ha nem sikerül a társadalom műveltségi szintjét felemelni a fejlett európai országokéhoz, Magyarországnak semmi esélye nincs az európai betagozódásra. Semmi esélye arra, hogy behozza azt a lemaradását, amelye az 1918 utáni gazdasági és nemzeti katasztrófa, majd a második világháború, végül pedig az 1949 utáni elzárkózás idézett elő nemzetünk történelmében. Ez a két *alapelv* a kiindulópontja annak a programnak, amelynek megvalósítására a művelődési kormányzat ez év májusától törekszik. Közgazdász, ipari, pénzügyi pályán dolgozó kollégáknak hajtogatjuk egyre makacsul: a magyar gazdaság elmaradottságának nem a géppark, az eszközeink néholi nyomorúsága a legfőbb mutatója, hanem az emberi szakértelem megkopása, visszamaradottsága. A munkásé éppúgy, mint az értelmiségié. Mint ahogy azt is hajtogatjuk makacsul: egy ilyen társadalmi szintű *lemaradás felszámolásában a kultúrpolitikának kiemelt szerepet kell kapnia* az ország irányításában, a nemzet előtt álló társadalmi célok megfogalmazásában. És azt is szilárdan valljuk: a kultúrpolitika tengelyébe az oktatást kell állítani. Nem azért, mert a miniszter maga is tanárember, hanem azért, mert a modern társadalmak legnagyobb közösségalkító és -mozgósító ereje az oktatás, a szervezett képzés és műveltségadás fóruma, a társadalmat összetartó eszmények kiformalója. Közgazdászaink szép álmokat szöhetnek a magyar és a világgazdaság összefonódásáról, közös vállalatokról, pénzügyeseink a beáramló, és itt pénzt forgató tőkéről, de tudomásul kell venni, hogy mindehhez európai szinten gondolkodni és dolgozni tudó – és nem utolsósorban valamilyen európai nyelven megszólalni képes – mérnökökre, munkásokra, kereskedőkre van szükség. Az új kultúrpolitika ezért kívánta felülvizsgálni művelődési, oktatási rendszerünk egészét, és ezért kívánt az oktatásnak és általában a kultúrának anyagilag, erkölcsileg is kiemelt helyet kivívni a magyar politikai gondolkodásban. Politikai vezetők, a tömegkommunikáció irányítóinak gondolkodásában, amely lassan teljesen elvész a kisszerű pártpolitikai csatározásokban. És ezért teszünk meg mindent, hogy belátásra bírjuk a kormányt, a megyei, községi, területi vezetőket művelődésügyre – és ezen belül mindenekelőtt az oktatásügyre – fordított pénzeik, odafigyelésük, törődésük a kultúrával, ha valamikor, úgy most, a szó legnemesebb és legközvetlenebb értelmében is *nemzeti érdek*.

A kormányzati politikának azonban nemcsak a társadalom előtt álló hosszú távú feladatokat kell felismerni, hanem ki kell jelölnie azokat az utakat is, amelyek bejárhatóan vezetnek *a célokhoz*. Figyelnie kell az *akadályokra* és meg kell találnia *eszközeit* is.

A nyelvtudás – út Európába

Legkézenfekvőbb *akadály*a volt a kultúrpolitikai nyitás programjának az egyoldalú, oroszra összpontosító *idegennyelv-tanítás*. Ezért kellett egyik első miniszteri rendeletben az orosz nyelv kötelező voltának fokozatos felszámolását bejelentenem, és ugyanakkor a nyugati világnyelvek oktatására nagyszabású programot kidolgoznunk. Egyesek türelmetlenek, és az utóbbi évtizedek lázas semmittevését a lázas kapkodással kívánják felváltani. Számukra kevés a váltás fokozatossága. Mások – másik oldalról támadva – politikai-földrajzi érvekre hivatkozva elhibázottnak tartják az orosz nyelv kötelező oktatásának eltörlését. Számomra azonban ez nem pártpolitikai kérdés. Meggyőződéseim: ha 1949 után nem tekinti a vezetés Közép-Európa minden országában az orosz nyelv oktatását a Szovjetunióhoz fűződő viszony alfájának és ómegájának, s nem teszik azt kötelezővé, ma e nemzetek gyermekei sokkal jobb színvonalon és szívesebben beszélnek oroszul. És feltehetően nyitottabbak, érdeklődőbbek

* A művelődési miniszter beszéde, amely az 1989. évi tanévnyitó ünnepségen, a budapesti fasori evangélikus gimnáziumban hangzott el. (1989. szeptember 2.)

lennének a Szovjetunió iránt is. Számításaink szerint, ha a jelenlegi óraszámokban kívánunk továbbra is idegen nyelvet oktatni – márpedig csökkenteni semmiképpen sem szabad – és érvényesíteni akarjuk a teljes szabad nyelv választást, akkor már a jövő esztendőjétől kezdve 6-8 éven át a nyugati nyelv szakos tanárok képzési létszámát az egyetemeken 2,5-szeresére, a tanárképző főiskolákon 6-szorosára kell emelnünk. Ugyanakkor – figyelembe véve az orosz nyelv tanításának fokozatos és tervszerű csökkentését – ezen 6-8 esztendő alatt az orosz tanárok mintegy harmadának átképzéséről, illetve átirányításáról kell gondoskodnunk. Már ez évben megtettük az első intézkedéseket: 40%-kal emeltük az egyetemeken és főiskolákon a nyugati nyelvekre beiskolázott tanárjelöltek számát, miközben ugyanígy csökkentettük az orosz nyelv szakosokét, és megkezdjük az orosz szakos hallgatók fokozatos és részben átirányítását. Elértük, Palmer nagykövet úr révén, hogy Bush amerikai elnök látogatási csomagjába nagyszámú angol anyanyelvű tanár Magyarországra küldése is bekerüljön. Megállapodtunk az NSZK és tartományai kormányával, hogy egyelőre 21, majd újabb csoport némettanárt, Vranitzky osztrák kancellárral, hogy 15 ausztriai germanistát küldjenek Magyarországra. Munkatársaim máris felmérték az átképzés országos igényét, folyik az épület-, szakember- és költségvetési fedezet előteremtése a következő tanévre, új nyelvi tanszékek alapítása, a meglévők felfejlesztése a főiskolákon, az idegen nyelvi lektorátusok bővítése a nem tanárképző egyetemeken; és előkészítjük két tudományegyetemen egy-egy idegen nyelvi kar, tagozat vagy intézet alapítását.

Ugyanakkor – és e téren a kormányzat még csak az előmunkálatoknál tart – felgyorsítottuk a magyar oktatásügy felülvizsgálatát abból a szempontból: *mennyire illeszthető* a mi rendszerünk *az európai követelményekhez*. Európa készül 1992-re, az egységesülés kezdetére. Mi is azt szeretnénk, ha néhány év múlva a magyar diákok érettségi bizonyítványát, fiatal iparosaink szakmunkás-bizonyítványát és minél több egyetem diplomáját elfogadják a nyugati egyetemeken, illetve vállalatoknál. Különösen osztrák szomszédainkkal folyó tárgyalások elé nézünk az eredmény reményével.

Az iskola az első számú művelődési intézmény

Európai felzárkózásunk esélyeit és akadályainak legyűrését vizsgálva – akár mint miniszter, mint tanár, akár mint sokat utazó kutató – aggasztónak tartom hazai társadalmunk, és így iskoláink *erkölcsi szintjét*. És itt most ismét ne tessenek ideológiát-politikát keresni. Nem a fenn hirdetett, ún. „szocialista erkölcs” és az ún. „kapitalista erkölcs” mérközéséről van szó. Hanem miről? Most, amikor kinyílik a magyar társadalom előtt Nyugat-Európa, a társadalomtudományokban nem iskolázott turista is felfigyelhet arra, hogy a nyugat-európai gazdaság nem egyszerűen a fejlettebb gép- és eszközállomány, hanem mindenekelőtt a *magasabb színvonalú munkakultúra* terméke. És a nyugat-európai települések, a házak, a kertek gondozottsága egy magasabb *környezet- és viselkedéskultúra* részei. A napi szorgalom, a csinosítás, az emberi igényesség köszön vissza az utazóra. De vajon hol tartunk mi ebben? És hol tartanak a gyermekeinket 6-16-18 éves korban nevelő iskoláink? Egész oktatási-nevelési rendszerünk vajon ösztönöz-e a szorgalmas, pontos munkavégzés megbecsülésére? Elég szigorú-e a számonkérésben, az igényességben a mi iskolarendszerünk? Vajon miért kapja a miniszter új munkaköre első hónapjaiban kétségbeesett levelek tucatját régi pedagógustársaitól, akik arról számolnak be, hogy iskoláinkban mindjobban uralkodó lesz a diákok között a *lógós, ügyeskedő magatartás felértékelődése*. Ezzel együtt a szorgalmas, törekvő évfolyamtársak, az ún. pedálozók gúnyos megszólása. Csökken az *önállóan megszerzett* érdemek becsülete, és növekszik a szülők által beszerezhető presztízs-szimbólumok (külföldi holmik, utazások stb.) minősítő szerepe. A kormányzatnak és a tanári társadalomnak igen komolyan kell szembenéznie ezekkel a jelenségekkel. Vajon az iskolarendszerben van a hiba? A maximalizmus szülője a minimalizmusnak? Vagy netán gyermekeink önállótlanágának a rossz családszerkezet az oka, ezért csökken a becsülete a

saját erőfeszítéseknek? Vajon egyszerűen a felnőtt társadalom eszményvesztése sugárik át az iskolára? És szeretnének már a *gyermek is úgy dolgozni, mint Keleten, és úgy élni, mint Nyugaton?* Vajon az oktatási rendszernek, nekünk, tanároknak lehet felróni, hogy ellustulás, szürke minimalizmus tapasztalható még a főiskolákra jelentkezőknél is? Hogy csak az olyannyira egyéni szorgalmat kívánó nyelvtanulásnál maradjunk: hogyan juthattunk oda, hogy az egyik egyetemen a német szakra jelentkezőknél, amikor a keretlétszámot feloldottuk, a felvételiztetőknek meg kellett állniuk a ponthatár-húzásban a jelentkezők 20%-ánál, mert – mint mondták – különben tragikus színvonal-süllyedés következik! A keretszám feloldása ellenére 20%-ot találtak egyáltalán alkalmasnak! Vagy miért van az, hogy az egyik főiskolánkon az angol, a német szakkollégium ugyanúgy nem indítható be, mint az orosz – jelentkezők hiányában! A hallgatók inkább a kevesebb fáradtsággal járó más kollégiumokra jelentkeznek. *Ismétlem: új eszményekre, a becsületes, szorgalmas munka szigorú számonkérésére és ugyanakkor megbecsültetésére van szükség.*

A társadalom legnagyobb embert formáló *eszköze* az iskola. Közhelynek is hangzik ez. Miért? Azért, mert az elmúlt 40 esztendőben ezt mondták azok – az 50-es évektől –, akik az iskolában elsősorban eszközt láttak a társadalom ideológiai-politikai átnevelésére, eszközt az egységes politikai gondolkodás kialakítására. – Az iskola szerintünk nem a pártpolitika ideológiai céljainak lebontására hivatott intézmény, nem is egyszerűen a pedagógiai kísérletek tárgya, mint ahogy nem is egy gyermek számára berendezett ismeretterjesztő tanfolyam-együttes. *Az iskola a helyi társadalom, a helyi közösség, a település oktatási-nevelési és első számú művelődési intézménye.* És egyben e helyi társadalom demokratizmusának, a társadalom nyitottságának biztosítója. Pontosabban *lehet* a biztosítója.

Ismét mindenki által könnyen belátható összefüggésről és társadalmi érdekről van szó. Minden közösség – legyen az falu, város vagy nemzeti szintű közösség – elemi érdeke: okos, színvonalas munkaerő hagyja el iskolapadjait és okos, színvonalas vezetők választódjanak ki. Ennek viszont az a feltétele, hogy az érvényesülés, a kibontakozás a társadalmi származástól függetlenül történjék. A professzorgyermekek között semmivel sem több a tehetség, mint a munkás- vagy parasztgyermekek között. Hogyan hozhatják be a kétségtelenül műveltségi hátránnyal induló gyermekek lemaradásukat? Akkor, ha működik egy olyan iskolarendszer, amelyik kifejleszti bennük a továbbjutáshoz szükséges készségeket. A jó iskolarendszerben nem lehet meghatározó tényező a tehetségek fejlődésében az, hogy milyen társadalmi környezetből emelkedett ki. Pontosabban: a jó iskolarendszer segít az egyéni hátrányok behozásában, nivellál, azaz biztosítja a jó átlagot elérhető tudás- és készséganyagot, ugyanakkor lehetővé teszi az egyéni tulajdonságok kifejlesztését. Ha az iskolarendszer rosszul működik, akkor a társadalomban konzerválódnak az otthonról hozott különbségek. Ha jól működik a rendszer, akkor az iskola a társadalmi mobilitás, a közösség legkiválóbbjainak kiválasztási eszköze. A társadalom, mint a magyarországi, amelyik oly sokat beszél – különösen a pártpolitikuskok szájából hallani gyakran – a demokratizmusról, fel kell hogy fedezze: a demokratizmus emeltyűje a jó iskolarendszer, a társadalomnak pedig azért nem szabad sajnálnia pénzt, energiát az iskolafejlesztéstől, mert az iskolát a jó szakemberképzés és a nemzet legkiválóbbjainak kiválasztódási helyévé kell emelni. (Talán egy megjegyzés: én mint politikus, nem elméleti tanulmányaimból, hanem e gyakorlati követelményből látom a demokratizmust a társadalom legjobb működési formájának.)

A színvonal feltételei

Mi kell azonban a színvonalas közoktatáshoz? Azt hiszem, bárki közülünk, tanárok közül könnyen sorolná a feltételeket: *jó iskolarendszer, jó felszerelés* és tegyük hozzá: *jó tanár.* Ahogy a kollégák, ugyanúgy a tárca vezetői is látják e *feltételegyüttes* biztosításának szükségét. De vajon látja-e a társadalom egésze? Vajon látják-e, hogy amikor mi ösztönözzük az alternatív iskolarendszert, hogy pl. a 8 általános plusz 4 év középiskola mellett

megindítsuk a 4 általános plusz 8 osztályos gimnázium rendszerét – a mögött *nem egyszerűen pedagógiai vagy oktatáspolitikai kísérletező kedv* húzódik, hanem annak igénye, hogy a gyermek a legfogékonyabb, 10–18 éves korban, ugyanazon tanári és diákközösségben nőjön fel, így jobban megismeri a társadalmi, emberi környezetét és tanárai előtt is jobban megismerszik. – De az sem véletlen, hogy az elmúlt évek kultúrpolitikája egyik legnagyobb mulasztásának tartjuk a *szakoktatás* nem megfelelő szinten kezelését. Miközben a gimnáziummal az oktatásügy eredményesen foglalkozott, a tárcának nem volt elég ereje, hogy határozottan kézbe vegye a 14–18 éves korosztály nagyobbik részét beiskolázó szakoktatási intézmények rendszerének korszerűsítését. Az e téren uralkodó szomorú helyzet az egyik legnagyobb gyengéje oktatáspolitikánknak. Csak remélem: a gazdasági szféra megértéssel fogadja majd javaslatainkat a közös – vállalati-minisztériumi – munkára. – Vagy látja-e az oktatáson kívül dolgozó társadalom, hogy amikor az iskolarendszer felülvizsgálatáról beszélünk, az *iskola szükséges önállóságáról*, vagy – ami szerintem elkerülhetetlen – *a település közösségének szervezettebb bevonásáról az iskolairányításba*, akkor a kormányzat nem a megyei, városi vagy kerületi apparátusok érdekeit akarja sérteni, hanem az iskola *központi kultúrszerepét* erősíteni a helyi társadalmakban. Felnőtt- és diáktársadalom közelítését, szülők és tanárok egymást jobban megismerését, és ezzel az iskola értelmének, a gyermeknek, minden egyes gyermeknek jobb fejlődését biztosítani. Mint ahogy a mindent központból „tudományosan” irányítani akaró igazgatási szakembereknek is tudomásul kell venniük: *az iskola a helyi társadalomé!* Az országos vezetés, a kormányzat csak ezekkel együtt, a megfontolásokat szembesítve léphet fel a korszerű magyar iskola érdekében. (Hadd tegyem hozzá: az elmúlt rövid néhány hónapban több vidéki utamon a helyi vezetések legnagyobb megértését tapasztaltam e kormányzati célok tekintetében.)

De a rendszer felülvizsgálata után vajon megérti-e a *helyi és az országos pénzügyi vezetés*, netán a helyi társadalom, maguk a szülők is, hogy nem valamiféle luxus hajtja a művelődési minisztert, amikor az *iskolák felszereltségéért* akciókat indít. Nem a versenysporttól akarja elvonni a pénzt, amikor minden iskola körül sportpályát szeretne és újra működő iskolai sportköröket – ezért egyesíti a *művelődésüggyel a sportügyet*. Azt szeretném, hogy a fiatalok sportolására rendelkezésre álló pénzek – amelyek eddig a testnevelés mint tárgy és a diáksport keretében külön éltek –, most találkozzanak. Hogy minél több kiegyensúlyozott lelkületű fiatal, majd egészséges gyermekeket szülő anyja már diákkorában szokjon hozzá a rendszeres testmozgáshoz! Tanulják meg a sport alapjait, hogy élvezhessék a mozgás örömét egész életükben. – És nem azért akarunk most kiemelt támogatást adni *iskolakönyvtárakra*, mert ellenségei vagyunk a művelődési házak vagy helyi könyvtárak fejlesztésének, hanem azért, mert az a véleményünk, hogy a színvonalas magyar könyvkiadást elsősorban az iskolakönyvtáraknak kell éltetniük, legyen megtalálható az iskolakönyvtárban minden komoly, színvonalas irodalom (diákszínten a szakirodalom is), legyen az iskolakönyvtár egyben az olvasókultúra, a könyvkezelés technikájának megalapozója is a diák életében. Sőt! Tanár és diák személyes, úgymond szakmai kapcsolatának egyik kötőszála lehet a közösen használt iskolakönyvtár. Ez a megjegyzés az újrainduló Fasori Gimnázium megnyitóján kényszerül ki belőlem, amely gimnáziumnak 100 esztendő, majd 1952-ben széthordott csodálatos könyvtáráról oly gyakran olvastam, mint kutató a volt tanárok és diákok levelezésében. De a számítógéppark, a szakszertárak, szakelőadók és a nyelvilabor-szervezések – csak látszatra luxusigények a gazdasági válságban levő Magyarországon. Nem fényűző pénzkidadások, hanem – megítélésem szerint – a *válságból való kilábalásunk legbiztosabb eszközei*.

De nem folytatom a felsorolást az iskolarendszer-korszerűsítési törekvésekről, az iskola-felszerelésekről, vagy teszem le a voksot a korábbi évek biztató kezdeményei, eredményei mellett. Egy tanévnyitó csak jelezheti, milyen problémákkal foglalkozik a tárca vezetése az új oktatáspolitikai koncepció kidolgozása közben. A társadalom legszélesebb társadalmi-politikai köreivel úgyis megvitatjuk majd az elképzeléseket az ősz folyamán.

A legfontosabb – a tanár

Egyetlen tényezőről kívánok még röviden szólni. A jó iskola feltételei közül a legfontosabbról: *a tanárról*.

Az én nemzedékem – gyakran mondom kedves tanítványaimnak – a legrosszabb magyar iskolarendszerben járt iskolába, az 1950-es években, Rákosi-, Farkas Mihály-idézetek a könyvekben, politikai-ideológiai jelszavak a falon – nyelvi labor, iskolakönyvtár stb. természetesen nem volt. De olyan tanári garnitúra tanított bennünket, amely szilárd szakmai tudással rendelkezett, elhivatottság-tudattal és bizonyágtudattal: ő valami igen fontosat tesz. Ma is példaképeim közé tartoznak. De nem kívánok sem a szubjektív emlékek, sem szűkebb szakmám, a történelem napjai közé visszamenni, előhozakodni a tényekkel, amelyek mutatják: miként süllyedt le a tanári hivatás tekintélye, az ideológiai korlátok mellett hogyan lett a pályából „másodkereső” foglalkozás. Inkább csak arról, hogy mit teszünk, és mit akarunk a továbbiakban tenni, hogy az iskola döntő ereje, a *tanári társadalom ismét felemelkedhessék*.

Először is újfent felülvizsgáljuk a *pedagógusképzés egész rendszerét*. Nem biztos, hogy helyesnek bizonyul az 1949-ben bevezetett szovjet rendszer, amelyik a korábbi különbséget tanárképző és nem tanárképző szak között eltörölte. Dolgozunk a tudományegyetemen belül a *tanárképző intézet* felállításán. Az elkészült tervek az új típusú intézmények hármaskörű funkciót szánnak: részben az egyetemi képzésben a *pedagógiai jellegű tárgyak oktatásának* ellátását, részben az *ország egy-egy területén a szakmai felügyelet* gyakorlását. Ugyanakkor az intézet tartaná kezben az egységessé és rendszeressé fejlesztendő *tanári továbbképzést*. A felügyelet joga az egyetemekhez köti szakmailag a tanári társadalmat és ideköti őt a – mérnök- és jogászokképzés mintájára egységesítendő – tanári továbbképzés is. Amíg tehát mindennapi munkájában a pedagógus az iskolaszervezet reformja – esetleg az iskolaszékek felállítása – következtében *minden eddiginél szervezettebb része lesz a település társadalmi-szellemi életének*, addig szakmailag biztosítjuk számára az önművelés, a továbbképzés bázisához, az *egyetemekhez való szerves kötődést* is.

Másodsor: a fentebb mondottakból következően a megkezdett *tanári továbbképzést* tantárgyanként egységesítjük, időtartamát kiterjesztjük, a részvételt biztosítjuk, sőt, az előmenetelnél figyelembe vesszük. Az értelmiség-továbbképzés a 20. század végén elmaradhatatlan. Egy tanárgeneráció életében ma már egy-egy szakma szempontrendszere többször is módosulhat. Nem is szólva most az 1989. évi változó magyar valóságról! A napjainkban iskolában tanító tanártársadalom döntő többsége egy ma már meghaladott, centralizált és ideológiai-politikai szempontok alapján feldolgozott szakmai anyagot sajátíthatott el az egyetemek padsoraiban. Amíg a szaktudományok legtöbbje – a társadalomtudományok még mindig nem eléggé – túljutott a korábbi tudásanyag felülvizsgálatán, addig a tanári társadalom esetlegesen juthatott hozzá, elsősorban az önképzés útján az új ismeretekhez, vagy az új összefüggések feltárásához. Hogy csak szűkebb szakmámról, a társadalomtudományokról beszéljek: vajon fel tudjuk-e mérni, mit eredményezett a közép-európai térség tanárállományának gondolkodásában, hogy a sztálini alapokon lecövekelt „dial.matos” szemlélet jegyében íródott szovjet tankönyvek alapján épült ki az oktatás szempontrendszere? És sulykolta bele ezt a maga ideológiai-tantárgyi, továbbképzési apparátusával tanárok tízmillióinak – köztük magyarokénak is – fejébe? De vajon el lehetett-e várni az önképzés igényét az elmúlt években – amikor pedig Magyarországon már részben meghaladtuk ezen ún. normákat – attól a tanártól, aki mindenekelőtt önnön erejének fizikai újratermelésével volt elfoglalva. Akinek napi gondjai nem engedték, még ha akarta is, hogy szellemi újratermelésre, szakmai frissességre áldozzon? Ezért is, a tárca élére kerülve, az első naptól elhatározott célom volt a *tanárság anyagi kondíciójának javítása*. És ez – a tanárképzés és -továbbképzés mellett – a harmadik teendőm.

Még mielőtt az első pedagógussztrájkok hírei érkeztek volna hozzánk, kevésnek és főként rosszul kialakodottnak találtam az 1989. évi béremelést. A sztrájkokkal, mint tanár nem értettem egyet, de a követelésekkel mint miniszter is egyetérttem és egyetértek. Munkatársaimmal egy hároméves tervet dolgoztunk ki a pedagógusbérek 70-100%-os lemaradásának behozására; a *lemaradásra* a vállalati szféra (ipar, kereskedelem, mezőgazdaság) hasonló végzettségű értelmiségijeinek fizetésszintje mögött. A Minisztertanács az alapelveket jóváhagyta, majd az elmúlt ülésén elfogadta a javaslatot: 1990. január 1-jétől a pedagógusok bére a szokásos 4-6%-os automatizmus helyett az 1989. évi bértömeg 20%-ával emelkedett. (Ezt megkapják az egyéb, nem vállalati szférában dolgozó – orvos, közigazgatási – stb. értelmiségiek is. Követelésünk összekapcsolódott az övékével.) Ugyanakkor a pedagógusok ezen kívül rendkívüli, 4 milliárd forintnyi fizetésemelésben részesülnek (összehasonlításképpen: ez 3,5-szer több, mint a szeptemberi béremelés 1 milliárd 150 millió forintja). 1988. december 31. és 1990. január 1-je között az egyévi összes emelkedés százaléka, 1988. december 31-i alapon számolva, 60% körül mozog.

Szabad teret a kezdeményezőknek

Amikor személy szerint is megköszönöm a miniszterelnök úr szilárd támogatását, a roskadozó költségvetés egyensúlyát vigyázó és féltő gazdasági kormányzat, mindenekelőtt a Tervhivatal és a Pénzügyminisztérium vezetőjének megértését, meg kell mondanom, hogy mind támogatóm, mind vitapartnereim joggal figyelmeztetnek: a tanári társadalom és általában az oktatásügy szegénységén nemcsak a költségvetés újabb terhelésével javíthatunk. Az oktatásügy és általában a *művelődés irányítása rendkívül bürokratizált és bonyolult, háttérintézményeinek profilja nem tisztázott*. Sok milliárdot emésztenek fel a közművelődés, ismeretterjesztés, iskolaszervezet *luxusszámba menő párhuzamosságai*. Rossz és pazarló művelődési intézményeink épület- és *felszerelkezetség-kihasználtsága*. Intézményeinkben *egyszerre vagyunk pazarlók, miközben a bennük dolgozó munkaerő elszegényedik*. A tanári társadalom, az iskolavezetés nem tanulta meg az önállóságot, *hiányzik a kezdeményezőkézség*. Minden probléma megoldását „felülről” várják és ugyanakkor mind gyakoribbak az eddig nem tapasztalt szülői panaszok a tanári társadalomban is fejtő *kényelmességre*. És ezen *önkritika és felülvizsgálat* alól nem mentesít bennünket az a tény sem, hogy az ország egyes részeinek pedagógus-bérátlagja csak most haladta meg ugyanazon vidék betanított munkásainak átlagkeresetét. És igazuk van vitapartnereinknek: a pedagógusok szellemi és anyagi kondíciója a *helyi társadalom* dolga is. Örömmel mondhatom – amiről már tudomásunk van – végre az utóbbi hónapokban megindult valami mozgás: Baranya, Tolna, Szolnok önként ad át párt- és állami épületeket az oktatásnak, Borsod, Nógrád, Somogy, Vas, már Hajdú-Bihar is, sőt városok, pl. Kazincbarcika, saját kezdeményezésekből emelnek a pedagógusbérekben, adnak kedvezményt. Vagy egyes megyék, városok juttatják kivételes gyorsasággal lakáshoz az odatelepülő pedagógusokat. A főváros – ahol pedig messze legmagasabb a bérátlag – szintén ad plusz 2% béremelést, sőt az általános iskolában ingyenessé teszi a tankönyvellátást. A szülőre bízva, nagyon helyesen, igénybe veszi-e az ingyenességet. és mozdul talán a könyvpiac is: a Művelt Nép kedvezményt ad (10%-ot) a tanárok és egyetemisták könyvvásárlásához. *Egyéni kezdeményezés, szorgos munka, tettekézség és hatékony kormányzati akció* – ezek együttesen talán mozdíthatják a hazai tanártársadalmat a *szakmai-erkölcsi megújulás* felé. És talán vonzóvá tehetik a mai fiatal generáció legjobbjai számára pályánkat. És hadd szóljak ki ismét a szövegből nemzetgazdászainkhoz: vonzóvá tehetik a gazdasági és társadalmi válság menedzselésének leghatékonyabb közketonai hivatása iránt.

A legjobb hagyományokat folytatva

Amikor mint a kormány tagja és a művelődési tárca vezetője köszöntöm tanévnyitónkon hazai tanulóifjúságunkat, a gyermekeikért mind több áldozatot vállaló szülői társadalmat és kívánok jó munkát tanárkollégáimnak, nem titkolom: nem véletlen, hogy e köszöntő szavakat az újranyíló evangélikus gimnáziumból, az 1952. évi megszűnése előtt oly patinás Fasori Gimnáziumból mondom. Amikor a kormányelnök melegen egyetértett javaslatommal kormányra kerülésem első napjaiban, benne volt e szándékban a *politikai szándék: mi az 1990-es évek Magyarországon egy sokszínű, egyének, csoportok gazdasági és szellemi törekvéseinek szabad teret biztosító társadalmat képzelünk el. Amelyik tisztában van azzal: egyéni szabadságának feltétele a másik véleményének szabadsága, és mindegyikünk szabadságának alapja az intézményesített türelem. A tolerancia.* És ebben a társadalmi képben az egyházak igen erős színekkel lehetnek jelen. Mi az egyházakban – sem múltjukban, sem jelenükben – nem az ún. szocializmus-ateizmusellenes ideológia hordozóit látjuk, hanem azt a *közösségmegtartó intézményt*, amely népeinket évszázadokkal ezelőtt először tanította az olvasásra-írásra, és a közösség-szervező értelmiség nevelésének kereteit adta, a közösségi együttélés alapszabályainak kialakítója és biztosítója volt. Felemelkedett volna-e Európa az elmúlt évezredben az egyházak nélkül? Megmaradtak volna-e Közép-Európa népei közösségi sajátosságaikban, ha nincs pl. Magyarországon az első magyar anyanyelvű kultúra bölcsője, a római és a keleti egyház, majd az évszázadokon át nemzetmegtartó erejű protestáns egyházak? De hogy maradt volna fenn a románság, a szerbek, az ortodoxia, a szlovákság a katolikus, a városlakó németek az evangélikus, református, a zsidók az izraelita egyház nélkül? És vajon a 20. század végén nem *szorul-e rá a társadalom* azokra a hagyományörző és közösségmegtartó intézményekre, melyek közül az egyház oly maradandónak bizonyul? *Minden egyház feletti ellenőrző funkciót feladni, az egyháznak, mint a magyar állampolgárok egy részének kulturális, szociális és lelki életszükségleteit biztosító intézménynek a jogos támogatást megadni. Ez az új kormány egyházpolitikájának kiindulópontja.* És e meggyőződéstől hajtva is örömmel vettem a miniszterelnök támogatását törekvésemhez: az egyházpolitika kerüljön – mint Európában mindenütt – a helyére, a szakigazgatáshoz, a művelődési tárcához.

A másik indítók, ami a tanévnyitón idehozta a minisztert: *a legjobb magyar iskolahagyományok* mai folytatását láttam itt már a tavasszal Gyapay Gábor barátom irányításával.

Az iskola felvételi je mentes a formáságoctól: a tanári kar maga felvételizteti a gyermekeket, elbeszélget velük, elsősorban *képességeit vizsgálja*, nem pedig a bizonyítvány alapján dönt. A *tanári közösség* választja az igazgatót, de a döntés fölött ott áll az *iskolafenntartó* – ez esetben egyházi – közösség vótuma is, a szülők képviselője is. *Szigorú követelmények még a tanárokkal szemben is.* A felekezeti vonatkozásban a *teljes tolerancia.* Vajon nem olyan iskolaszervezési jegyek ezek, amelyekből világi iskoláink meríthetnek? S amikor visszagondolok mint kutató az iskola volt neves diákjainak levelezésére, csak reménykedem *mint miniszter*, hogy a diák- és tanárközösségi régi formák is újraélednek e falak között: az ifjúsági segélyegylet, amely maga döntött a szociális jogosultságról, a tanárok és diákok közös dal- és zeneegylete, az önképzőkörök és nem utolsósorban a diáksportkör. Színes otthon, kibontakozási lehetőséget nyújtva munkánk értelmének, egy nálunk jobb generáció felnevelésének. És kívánhat-e többet egy tanár az 1989/1990. tanév megnyitóján?

Megjelent: 1989. szeptember 16., Magyar Hírlap (melléklet)